

BÖLÜM 1

OSMANLI DEVLETİ'NDE GÖRÜLEN SALGIN HASTALIKLAR: ETKİLERİ VE ALINAN TEDBİRLER

İbrahim ÖZGÜL²

GİRİŞ

Geçmişten günümüze insanoğlunun en büyük felaketlerinden biri olan salgın hastalık değişik dönemlerde değişik yerlerde ortaya çıkarak buralarda toplu ölümlere ve salgınlara neden olmuştur. Birçok faktörün birbiriyle etkileşime girmesi sonucunda insan hayatını olumsuz etkileyerek sosyal-ekonomik sıkıntılarla birlikte kitlesel göçlere de neden olmuştur. Bu durum, özellikle ulaşım ve ticaretin etkin olduğu yerlerde her yerin yaşanır halde bulundurmaya da zorlaştırmıştır.

İnsanoğlu, ilk zamanlarda toplu ölümlerin mantığını uzun süre kavramadığı gibi nedenleri üzerinde de düşünememiştir. Bunun belirli nedenleri arasında savaş, kıtlık, kuraklık, nem, hatta rüzgârın tetiklediğini ilk ortaya koyan biri Hipokrat olmuştur. Hipokrat, bu değişikliklerin salgınlara yol açtığına inanmaktaydı. Bu nedenle de tabiatı tanımaya çalışarak insanın yiyecek ve içeceklerle yaşadığı ortamla ilişkisini, bunların birbirleri üzerindeki etkilerini araştırmaya çalışması sonucuna varmıştır. Diğer çağdaşlarından farklı olarak hastalıkların ancak insanın ya da toprağın sağlığında büyük değişiklikler yaşanması durumunda ortaya çıktığını kavramıştır. Bu minval üzerinde çalışmalarını sürdüren bilim insanlarından modern salgın hastalıkların babası olarak bilinen Wirchow, değişen koşullardan kastın, yemek alışkanlıkları, ticaret, seyahat, ev şartları, giysiler, hava şartları ve kısaca tüm çevre olduğu sonucuna varmıştır (Nikiforuk, 2016)

Bu tespitler ışığında baktığımızda salgın hastalıklar belirtilen faktörlerin de etkisiyle insanlık tarihi boyunca sık sık ortaya çıkmıştır. Gerek Osmanlı Devleti'nde gerekse dünyanın diğer yerlerinde genel-geçer görüş olarak, isyanlar, eşkıyalık olayları, göç, deprem, yangın ve sel baskınları gibi insan ve tabiatın kaynakla-

1 Bu çalışmanın bir bölümü 26-27. 10. 2021 tarihinde 6. Uluslararası Ağrı Dağı ve Nuh'un Gemisi Kongresi'nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

2 Doç. Dr., Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilimler Eğitimi AD., iozgul@agri.edu.tr,

bir mücadele sonucunda, bölgenin kısa sürede hastalıktan arınmasını sağlamıştır. Devlet düzenlemiş olduğu kanunnamelerle kişilerin temizliğine ve ihtiyaç duyulan maddelerin hijyeni konusunda azami derecede ihtimam göstermesi, salgınların tahriplerini azalttığı gibi yayılmalarını önlemede etkili olmuştur.

KAYNAKÇA

- Ayar, M. (2005). Osmanlı Devleti'nde kolera salgını: İstanbul örneği (1892-1895). Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırma Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.
- Ayar, M. (2015). XIX. asırda Osmanlı Devleti'nde kolera salgınları, Başoğlu, İ, Uçar, A ve Doğan, O. (Ed), *Osmanlı'da Salgın Hastalıklarla Mücadele*, Çamlıca Yayınları, (s.79-112), İstanbul.
- Ayar, M. & Özçelik, T. (2015). XIX. asır ortalarına kadar Osmanlı'da veba salgınlarının tarihçesi, Başoğlu, İ, Uçar, A ve Doğan, O. (Ed), (s.47-55), *Osmanlı'da Salgın Hastalıklarla Mücadele*, Çamlıca Yayınları, İstanbul.
- Ayhan, A. (2015). Seferberlik yıllarında Balıkesir ve çevresinde salgın hastalıklarla mücadele, İ, Uçar, A ve Doğan, O. (Ed), *Osmanlı'da Salgın Hastalıklarla Mücadele*, Çamlıca Yayınları, (s.245-264), İstanbul.
- Ceylan, Ö. (1987). Ölümün unutulmuş adı veba, *Tarih ve Toplum Dergisi*, VII(40), s. 42-48, İstanbul.
- Covel, J. (2011). *Bir papazın Osmanlı günlüğü*, Çev. Nurten Özmelek, Dergâh Yayınları, İstanbul
- Çatal, AC. (2021). Salgın Hastalıklarla Mücadelede Osmanlı Taşra Belediyelerinden Örnekler, *BELLEK Uluslararası Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, C. 3, s. 1-14
- faroqhi, S.(2004). Nüfus. (Ed.), *Osmanlı İmparatorluğunun ekonomik ve sosyal tarihi*. H. İnalçık &D. Quataert. (s.563-600), C.2, İstanbul: Eren Yayıncılık.
- Gül, A. K. (2009). XIX. yy'da Erzincan kazasında salgın hastalıklar (Kolera, frengi, çiçek ve kızamık), *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 41, (s.239-270).
- Gün, MF.(2021). Osmanlı İmparatorluğunda Sunulan Sağlık Hizmetlerinde Vakıfların Rolü, *Uluslararası Sağlık Yönetimi Ve Stratejileri Araştırma Dergisi*, s.574-584.
- Gökçe, N. (2015). Osmanlılar Devrinde Edirne'de görülen salgın hastalıklar, İ, Uçar, A ve Doğan, O. (Ed), *Osmanlı'da Salgın Hastalıklarla Mücadele*, Çamlıca Yayınları, (s.265-290), İstanbul.
- Hanna, İ. (2010). İlyas Hanna Seyahatnamesi: Bir Osmanlı tebaasının Güney Amerika yolculuğu, 1668-1683, Çev. Bekir Keskin, Kitap Yayınevi, İstanbul.
- Hot, İ. (2015). Tanzimat Sonrası Osmanlı'da Bulaşıcı Hastalıklarla Mücadele, İ, Uçar, A ve Doğan, O. (Ed), (s.113-150). *Osmanlı'da Salgın Hastalıklarla Mücadele*, Çamlıca Yayınları, İstanbul.
- Karlıkaya, E. (1999). Osmanlı İmparatorluğunda uygulanan aşı ve serumlar ile bunların üretildiği kuruluşlar, *Trakya Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 16(3), (s.167-178).
- Karlıkaya, E. (2015). Osmanlı Devleti'nin sağlığa ve tıbbaya verdiği ehemmiyet, İ, Uçar, A ve Doğan, O. (Ed), (s.13-41). *Osmanlı'da Salgın Hastalıklarla Mücadele*, Çamlıca Yayınları, İstanbul.
- Kazancıgil, R., Gökçe, N., Ö., & Bilal, E. (2009). Edirne'nin sağlık ve sosyal yardım tarihi (1361-2008) *Cilt: I, Trakya Üniversitesi Yayınları*, Edirne.
- Kütükoğlu, M. S. (2018). *Osmanlı belgelerinin dili (Diplomatik)*. 4. Baskı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Naymansoy, G. (2010), Osmanlı'dan günümüze eczacının değişen konumu, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Osmanlı Bilim Araştırmaları*, XII/1, (s.152-163), İstanbul.
- Nikiforuk, A. (2016). *Mahşerin dördüncü atlısı: Salgın ve bulaşıcı hastalıklar tarihi*, (Çev. Selahattin Erkanlı), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Özdemir, H. (2010). *Salgın hastalıklardan ölümler (1914-1918)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Özlü, Z., & Tiryaki, K. (2019). Osmanlı'da Seferberlik Dönemlerinde Salgın Hastalıklara Karşı Halk Sağlığı Muhafazasına Dair Bulgular, *Zeugma II. Uluslararası Multidisipliner Çalışmalar Kong-*

Geçmişten Günümüze Salgın ve Yansımaları Multidisipliner Bir Yaklaşım

- resi (18-20 Ocak 2019), s.1169-1182), Gaziantep.
- Pero, T. (2016). *Pero Tafur seyahatnamesi: 9 Mayıs 1437-22 Mayıs 1438*, Çev. Hasan Kılınç, Kitap Yayınevi, İstanbul.
- Quataert, D.(2004). Nüfus. (Ed.), *Osmanlı İmparatorluğunun ekonomik ve sosyal tarihi*. H. İnalçık &D. Quataert. (s.901-918), C.2, İstanbul: Eren Yayıncılık.
- Sarıyıldız, G. (2001). Karantina, *DİA.*, C.24, s.463-465, İstanbul.
- Tuna, SA, II. Meşrûtiyet Dönemi Osmanlı İslamcı Basınında Salgın Hastalık Tedbirleri, *İlahiyat Tetkikleri Dergisi*, Erzurum, s. 214-236.
- Turhan-Karaköse, S. (2013). XIX. Yüzyılda Çukurova’ da Doğal Afetler ve Salgın Hastalıklar, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimle Enstitüsü Doktora Tezi, Konya.
- Varlık, N. (2011). Tâun, *DİA*, C. 40, s.175-177.
- Yıldırım, N. (1985), Tanzimat’tan Cumhuriyet’e koruyucu sağlık uygulamaları, Tanzimat’tan Cumhuriyet’e ansiklopedisi, C. 5, s.1320-1338, İstanbul.
- Yılmaz, Ö. (2017). 1847-1848 Kolera Salgını Ve Osmanlı Coğrafyasındaki Etkileri, *Avrasya İncelemeleri Dergisi-Journal of Eurasian Inquires* 2017; VI/1: 23-55
- Yüksel, A. (2015), Doğu Karadeniz’de çiçek salgını ve bir aşı kampanyası, İ, Uçar, A ve Doğan, O. (Ed), *Osmanlı’da salgın hastalıklarla mücadele*, Çamlıca Yayınları, (s.209-2449), İstanbul.